

Л. М. Івашова, доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри публічного управління та митного адміністрування Університету митної справи та фінансів

І. О. Парубчак, доктор наук з державного управління, професор, в.о. ректора Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького

ФОРМУВАННЯ ФІСКАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ТА ЇЇ РОЛЬ В ДЕТІНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

У статті розкрито теоретичні аспекти формування державної політики з розвитку фіскальної культури та ролі, що відіграє фіскальна культура на ефективність оподаткування. Авторами визначена сутність понять «податкова культура» та «фіскальна культура», їх взаємозв'язок та взаємозалежність, а також в роботі означено основні підходи до впровадження цих понять в практичну діяльність фіскальних органів України. Розкрито психологічні, економічні, соціокультурні, правові, інформаційні та інші аспекти, що впливають на формування фіскальної культури та зв'язок останньої з економічною, фінансовою, та податковою культурою суспільства. При цьому означені основні чинники та елементи, що впливають на формування як фіскальної культури платників податків, так і податківців.

У роботі обґрунтований взаємозв'язок фіскальної культури та корупції й рівня тінізації економіки та показані ключові етапи і принципи формування фіскальної культури з метою подолання цих негативних явищ. У роботі розкрито, яку роль відіграє фіскальна культура в процесі детінізації економіки, яка передбачає перехід від тіньової економіки до офіційної, контрольованої та оподаткованої сфери. При цьому означено деякі аспекти впливу цифровізації на фіскальну культуру. Зокрема, показана роль електронної звітності, автоматизації обробки та аналізу даних щодо оподаткування й штучного інтелекту в процесі розвитку та забезпеченні позитивної фіскальної культури.

Авторами означені основні напрями формування державної стратегії розвитку фіскальної культури ключовим завданням якої є забезпечення стійкості фінансової системи, збільшення доходів бюджету та сприяння справедливому розподілу податкового навантаження між суб'єктами оподаткування на засадах детінізації економіки.

Ключові слова: податкова культура, державна фіскальна політика, державна стратегія розвитку фіскальної культури, дефіскалізація економіки, цифровізація, автоматизація обробки та аналізу даних, штучний інтелект, електронні податкові сервіси.

L. M. Ivashova, I. O. Parubchak. Formation of fiscal culture in the conditions of digitalization and its role in detinization of the economy

The article reveals the theoretical aspects of the formation of state policy on the development of fiscal culture and the role played by fiscal culture on the effectiveness of taxation. The authors define the essence of the concepts "tax culture" and "fiscal culture", their relationship and interdependence, and the main approaches to the implementation of these concepts in the practical activities of fiscal bodies of Ukraine are defined in the work. Psychological, economic, socio-cultural, legal, informational and other aspects affecting the formation of fiscal culture and the connection of the latter with the economic, financial and tax culture of society are revealed.

The work substantiates the relationship between fiscal culture and corruption and the level of shadowing of the economy, and shows the key stages and principles of fiscal culture formation in order to overcome these negative phenomena. The work reveals what role fiscal culture plays in the process of detinization of the economy, which involves the transition from the shadow economy to the official, controlled and taxed sphere. At the same time, some aspects of the impact of digitalization on fiscal culture are defined. In particular, the role of artificial intelligence in the process of development and ensuring a positive fiscal culture is shown.

The authors identified the main directions of the formation of a state strategy for the development of fiscal culture, the key task of which is to ensure the stability of the financial system, increase budget revenues and promote the fair distribution of the tax burden among tax subjects on the basis of detinization of the economy. At the same time, the main factors and elements influencing the formation of both the fiscal culture of taxpayers and tax officials are defined.

Key words: tax culture, state fiscal policy, state strategy for the development of fiscal culture, defiscalization of the economy, digitalization and artificial intelligence of the process of forming fiscal culture, international experience of forming fiscal culture.

Постановка завдання. Дослідження фіскальної культури як явища та процесу формування взаємовідносин між державою та суспільством є вельми актуальним визначається кількома ключовими аспектами, адже розуміння й аналіз фіскальної культури допомагає: визначити, наскільки ефективно фіскальна політика взаємодіє з громадянами та підприємствами; виявити чинники, які сприяють чи гальмують збір податків і використання бюджетних ресурсів; вказати на чинники, які впливають на дотримання податкового законодавства громадянами та підприємствами, що є важливим для забезпечення справедливості та рівності в системі оподаткування; розробляти державну стратегію для боротьби з униканням та ухиленням від оподаткування, через виявлення слабкого місця в системі оподаткування; розробляти політичні та законодавчі заходи для покращення ситуації з оподаткуванням в країні; ефективно реагувати на сучасні соціальні та економічні зміни та адаптувати фіскальну політику для забезпечення стабільності та розвитку; формувати ефективну податкову політику, яка враховує унікальні особливості та вподобання населення; визначити, наскільки справедливо розподілено податкове навантаження серед різних груп населення та як можна забезпечити більшу рівність у фіскальних відносинах; вивчати фіскальну культуру інших країн для створення привабливого податкового клімату, який стимулює інвестиції та забезпечує конкурентоспроможність країни.

Враховуючи ці аспекти, дослідження фіскальної культури є важливою складовою для формування ефективної та справедливої фіскальної політики, а також для підтримки економічного розвитку та стабільності країни.

Дослідження фіскальної культури є актуальним і важливим з низки причин та спрямоване на вирішення наступних проблем: формування податкової моралі в суспільстві; досягнення високого рівня сплати податків; забезпечення економічної стійкості країни; забезпечення фіскальної справедливості; досягнення сталості та прозорості фіскальних систем.

Таким чином дослідження фіскальної культури є ключовим елементом для розуміння та вирішення проблем, пов'язаних з оподаткуванням та фіскальною політикою, і впливає на розвиток сучасних суспільств. Розв'язання означених проблем можливе за умови поліпшення податкової політики, впровадження цифрової трансформації та інновацій, а також вивчення та імплементації світового досвіду, глобальних тенденцій і розширення міжнародної співпраці. Тому всі ці питання у тому чи іншому ракурсі висвітлені в даній роботі.

Аналіз наукових досліджень та публікацій. Фіскальна культура являє собою складний об'єкт вивчення, і вчені з різних галузей, таких як економіка, фінанси, соціологія та політична наука, вносять свій внесок у розуміння цього поняття. Серед відомих зарубіжних вчених, які займалися або займаються дослідженням фіскальної культури варто назвати наступних дослідників: Джеймс Скотт (James C. Scott) [1; 2], який в своїх роботах досліджує взаємодію між державною владою та населенням, включаючи аспекти фіскальної політики та сплати податків; Джейн Джейкобс (Jane Jacobs) [3], яка в своїх роботах висвітлювала аспекти фіскальної діяльності та її вплив на місцевий розвиток, моральні основи комерції та політики; Джо-зеф Стігліц (Joseph Stiglitz) [4, 5, 6] в своїх працях зосереджується на різних аспектах економіки, включаючи фіскальну політику, розподіл доходів та соціальну справедливість; Дарон Ацемоглу та Джеймс Робінсон (*Daron Acemoglu & James A. Robinson*) [7] у своїх роботах досліджують важливі питання економічного розвитку та бідності через призму політичних та економічних інститутів та звертають увагу на важливість ефективної податкової системи та використання грошей держави для загального добробуту, а не для збагачення обмеженої еліти; Джеймс Альм (James Alm) і Бенно Торглер (Benno Torgler) [8; 9], що опублікували низку робіт в яких досліджують вплив фіскальної культури на сплату податків та стверджують, що для боротьби з ухиленням від сплати податків необхідна ціла низка стратегій дотримання законодавства, стратегій, які реалізуються «добрішою та м'якшою» податковою адміністрацією у заохоченні дотримання законодавства, і, що важливо, новою парадигмою «довіри», яка побудована на основі етики, згідно з якою податкова адміністрація має визнати, що вона не може порушити етику платників податків своїми власними рішеннями.

Серед вітчизняних дослідників проблеми формування фіскальної культури практично не висвітлено, але є достатньо багато праць присвячених податковій культурі, зокрема це роботи О. Сидоровича [10] О. Сушкової та Л. Мельник [11; 12], де розкрито наукові підходи до визначення сутності та змісту поняття «податкова культура», а також напрями формування податкової культури. Особливості формування податкової культури її складові та проблеми у цій царині розкриваються у роботах А. Василенко [12], В. Ручкіної [14], О. Кирилова та Е. Ткаличевої [15]. Прикладні аспекти розвитку податкової культури у процесі модернізації ДПС висвітлено у роботі А. Суббот, Н. Зикун та А. Жарової [16]. Натомість А. Денисова та Н. Слаблюк [17] досліджують роль державної податкової служби України у формуванні податкової культури в державі. А В. Андрущенко та Т. Тучак [18] вивчають морально-етичні імперативи податків та оподаткування. Також варто зазначити, що окремі вчені пов'язують рівень податкової культури з станом національної фінансової та бюджетної безпеки держави, зокрема це П. Мельник, Л. Тарангул, З. Варналій та ін. [19], В. Синчак [20]. Таким чином ми бачимо, що якщо зарубіжні дослідники більше уваги акцентують на фіскальній культурі та її ролі стосовно формування суспільної справедливості, то вітчизняні дослідники сфокусували

увагу на податковій культурі, як засобу забезпечення національної безпеки. Тому вважаємо за доцільне продовжити дослідження проблематики фіскальної культури як інструменту захисту економічних інтересів держави щодо детінізації економіки. При цьому вважаємо доцільним показати особливості формування фіскальної культури з урахуванням цифрових трансформацій, що відбуваються в суспільстві.

Метою роботи є теоретичне обґрунтування розмежування термінів «податкова культура» й «фіскальна культура» та визначення сутності останнього, а також розкриття основних чинників впливу фіскальної культури на рівень тіньової економіки і її залежності від розвитку цифрових технологій у сфері оподаткування.

Виклад основного матеріалу. Формування державної політики з розвитку фіскальної культури є важливим завданням для забезпечення стійкої фінансової системи та підвищення ефективності оподаткування. Ця політика повинна враховувати різноманітні аспекти, такі як економічні, соціокультурні, психологічні та правові фактори.

При цьому важливо, перш за все, чітко визначити сутність поняття «фіскальна культура» та його відмінності від поняття «податкова культура». Розуміння сутності цих понять, їх взаємозв'язку та взаємозалежності є важливим для подальшого формування стратегії розвитку фіскальної культури та можливостей її впливу на зменшення рівня тіньової економіки й корупції в Україні. Варто зазначити, що вітчизняні науковці наразі в основному оперують поняттям «податкова культура», яке вони інтерпретують з різних ракурсів зважаючи на економічні, фінансові, соціальні чи правові аспекти. Загалом основні визначення поняття «податкова культура» відображено в таблиці 1.

Таким чином ми бачимо, що визначення є різними й описують різні сторони податкової культури й різні підходи до її проявлення й реалізації. Разом з цим варто зазначити, що в науковій літературі поряд з поняттям податкова культура можна зустріти визначення ще й таких понять як економічна культура, фінансова культура, фіскальна культура, які достатньо тісно переплітаються.

Таблиця 1

Трактування сутності поняття «податкова культура» науковцями

Автор; джерело	Податкова культура – це
Андрущенко В.Л., Тучак Т. В.; [18]	– різновид культури грошових відносин, форма прикладної, утилітарної етики, що передбачає конкретні процедури і правила, які відрізняють правильне від неправильного, моральне від аморального.
Василенко А.В.; [13]	– рівень розвиненості податкових відносин, що ґрунтуються на професіоналізмі, відповідальності, правових знаннях представників законодавчої і виконавчої влади, що забезпечує відповідну соціально-активну і культурно-етичну поведінку платників податків.
Денисова А.В., Слаблюк Н.С.; [17]	- складова громадянського суспільства, яка входить до поняття загальнонаціональної культури, а саме: правової, економічної, політичної і фінансової... для налагодження рівня податкової культури слід поєднати фіскальні інтереси держави та інтереси платників податків на основі формування партнерських відносин.
Кирилов О.Д., Ткаличева Е.В., [15]	– система соціально-психологічних та економіко-правових відносин між платниками податків та працівниками податкових служб з приводу сплати податкових платежів до бюджетів усіх рівнів управління та державних цільових фондів, що ґрунтуються на принципах професійності, відповідальності та культурно-етичних принципах.
Ручкіна В.М.; [14]	– переконання, цінності, знання, що передбачають своєчасну сплату податків і обов'язкових відрахувань відповідно до умов чинного законодавства держави. Формування та розвиток податкової культури відбуваються за допомогою формальних і неформальних інституцій. Формальні інституції створюють законодавчу платформу, неформальні інституції є платформою переконань, цінностей, знань, що дозволяють підвищувати рівень податкової обізнаності платника податків.
Сидорович О.Ю.; [10]	– проекція загального рівня культури в суспільстві на процеси соціально-економічних відносин.
Синчак В.П.; [20]	– складова загальнонаціональної культури, пов'язана з набуттям особою відповідних знань і норм поведінки у сфері податкової політики та засвоєнням своїх прав і обов'язків, побудованих на розумінні важливості для країни та кожного члена суспільства потреби сплати податків та їх прозорого витрачання, віддзеркалених на рівні учасників бюджетно-податкових відносин і процесів, що регулюються державою на підставі нормативно-правових актів.
Суббот А.І., Зикун Н.І., Жаров А.І.; [16]	– соціально-економічні, психолого-педагогічні взаємовідносини між платником податків і податківцем на основі досконалого знання податкових законів і нормативно-правових документів, культури спілкування, культурно-моральні, етичні та професійні складові гарантування безпечної податкової діяльності та своєчасного наповнення бюджетів усіх рівнів та державних цільових фондів.
Сушкова О., Мельник Л.; [11]	– організаційно-правове середовище, у якому здійснюється взаємодія суб'єктів у сфері оподаткування, що охоплює податкову культуру особи, корпоративну культуру та податкову культуру суспільства

Джерело: складено авторами на основі [10, 11, 13–18, 20, 21]

Так, *податкова культура* фокусується на аспектах, пов'язаних саме з податками й визначається свідомістю громадян про податкові обов'язки, розумінням системи оподаткування та їхньою готовністю до виконання податкових зобов'язань; *економічна культура* визначається цінностями, поглядами і переконаннями громадян щодо економічних питань та включає в себе розуміння економічних процесів, віру в конкуренцію й підприємництво, ставлення до праці й інші аспекти, які впливають на економічну активність; *фінансова культура* охоплює знання та навички громадян у сфері фінансів і визначається розумінням фінансових інструментів, здатністю до управління особистим бюджетом, інвестуванням та плануванням фінансових цілей тоді як *фіскальна культура* стосується взаємодії громадян та держави у справі оподаткування та включає в себе довіру громадян до фіскальної системи, їхнє розуміння обов'язків щодо сплати податків та переконання у справедливості та ефективності фіскальної політики.

Якщо говорити про взаємозв'язок цих понять то економічна культура впливає на фінансову, фіскальну та податкову культури через свої цінності та погляди на економічні питання; фінансова культура визначає, наскільки ефективно громадяни можуть керувати своїми фінансами, що може впливати на їхню готовність до сплати податків та взаємодію з фіскальною системою, а фіскальна та податкова культури тісно пов'язані, оскільки фіскальна політика визначає податкову систему, а ефективність останньої визначає, наскільки легко та справедливо громадяни виконують свої податкові обов'язки. У цілому, всі ці аспекти культури спільно визначають економічний та фінансовий ландшафт країни, впливаючи на ефективність її фіскальної системи та сприяючи або заважаючи розвитку суспільства.

У зарубіжній літературі частіше використовується термін «фіскальна культура». Так, свого часу Нобелівський лауреат і економіст Джозеф Стігліц в своїх працях [4–6] зосереджувався на різних аспектах економіки, включаючи фіскальну політику, розподіл доходів та соціальну справедливість та висловлював свої погляди на фіскальну культуру, зосереджуючись на тому, як правильно використовувати фіскальні інструменти для досягнення соціально-економічних цілей та забезпечення економічної стійкості та рівності. Зокрема, визначаючи ключові чинники, що впливають на формування фіскальної культури він зазначав наступні ключові принципи, що на його погляд визначають рівень фіскальної культури:

1. Справедлива фіскальний політика, тобто впровадження справедливих податкових систем, де багаті та корпорації сплачують свою справедливую частку податків та виступає проти податкових політик, які призводять до подальшого поглиблення рівнів нерівності.

2. Фіскальна стимуляція в часи кризи – ефективне використання фіскальної політики для стимулювання економіки в часи економічних криз, що може включати збільшення грошових витрат та податкових заходів для підтримки виробництва та споживання.

3. Забезпечення суспільної добробуту, адже фіскальна політика повинна слугувати не лише економічним цілям, але й соціальним, це підкреслює важливість інвестицій у людський капітал, освіту та інфраструктуру для створення стійкої та справедливої економіки.

4. Боротьба з униканням податків, тобто активна протидія практиці уникання податків корпораціями та багатими особами через створення такої системи оподаткування, яка перешкоджає униканню податків та забезпечує справедливий розподіл фіскального навантаження.

Ці принципи відображають загальні підходи Дж. Стігліца до використання фіскальної політики як інструменту для досягнення справедливості та стабільності у сучасних суспільствах.

Загалом фіскальна культура та податкова культура – це два поняття, які взаємопов'язані та охоплюють важливі аспекти взаємовідносин між громадянами та державою у сфері оподаткування. Терміни «фіскальна культура» та «податкова культура» часто використовуються як синоніми, і їх використання може залежати від конкретного контексту чи авторського бачення. Однак ми вважаємо, що є деяка різниця в їхньому тлумаченні. Так, фіскальна культура охоплює більший спектр питань, пов'язаних із сплатою податків та взаємовідносинами між громадянами та державою у контексті фіскальної політики й включає в себе загальне ставлення суспільства до фіскальних обов'язків, довіру до держави, сприйняття справедливості та екітатбельності податкової системи, а також рівень добросовісності у сплаті податків. Тоді як податкова культура виступає підмножиною фіскальної культури, яка акцентується на аспектах, пов'язаних безпосередньо з податками. Податкова культура включає в себе знання громадян про різні види податків, розуміння системи оподаткування, сприйняття обсягів податкового навантаження, усвідомлення призначення податків, а також ставлення до сплати податків.

Взаємозв'язок між цими двома поняттями полягає в тому, що податкова культура є складовою частиною загальної фіскальної культури. Якщо в громадян існує велика довіра до держави, розуміння необхідності сплати податків, а також усвідомлення їхнього внеску в розвиток суспільства, це може вказувати на позитивну податкову культуру в межах загальної фіскальної культури.

Обидва терміни важливі для розуміння та вдосконалення взаємовідносин між державою та громадянами у справі сплати податків, а також для формування ефективної фіскальної політики держави.

Фіскальна культура формується під впливом різноманітних чинників, які включають соціальні, економічні, культурні та політичні аспекти. Нижче наведено деякі ключові фактори, які можуть впливати на фіскальну культуру:

1. Соціальні чинники:

– громадянське сприйняття: сприйняття громадянами ролі держави та важливості сплати податків визначає фіскальну культуру. Якщо громадяни розуміють і підтримують соціальні програми, які фінансуються через податки, то ймовірно, що вони будуть високої фіскальної культури;

– довіра до державних установ: рівень довіри до державних інституцій та ефективність їхньої роботи може впливати на готовність громадян сплачувати податки.

2. Економічні чинники :

– рівень доходу та бідність: економічний статус та рівень доходу населення можуть визначати, наскільки легко для людей є сплачувати податки. Високий рівень бідності може призвести до недовіри до системи оподаткування;

– податкове навантаження: визначення того, наскільки справедливо розподіляється податкове навантаження, може впливати на сприйняття системи оподаткування громадянами.

3. Культурні та історичні чинники:

– культурні переконання та практики такі як відношення до грошей, підприємництва, та спільної відповідальності, можуть визначати відношення до податків;

– історичний досвід країни, зокрема, відношення до податків у минулому, може залишити свій відбиток на сучасну фіскальну культуру.

4. Політичні чинники:

– стабільність та ефективність державного управління: політична стабільність та ефективність державного управління можуть впливати на сприйняття податкової системи;

– податкова політика: форма та напрям податкової політики, така як розмір податкових ставок, може визначати рівень задоволення громадян податковою системою.

5. Етнічна та релігійна різноманітність: культурні та релігійні впливи: культурні та релігійні впливи можуть мати значення для сприйняття громадянами податкових обов'язків та системи оподаткування.

Наведені вище чинники є взаємопов'язаними і можуть відрізнятися в різних країнах та соціокультурних контекстах. Зрозуміння цих чинників допомагає владі та дослідникам розробляти ефективні стратегії для формування позитивної фіскальної культури в конкретному суспільстві.

При цьому необхідно акцентуватися на певній різниці формування фіскальної культури платників податків та податківців. Фіскальна культура платників податків визначається їхнім ставленням до фіскальних обов'язків, свідомістю щодо необхідності сплати податків, етикою у відносинах з фіскальними органами та загальним рівнем відповідальності перед суспільством. При цьому ключові аспекти, що визначають фіскальну культуру платників податків включають наступні елементи: усвідомлення та освіта; чесність та відповідальність; взаємодія з фіскальними органами; участь у громадських обговореннях; сприйняття ролі податків у суспільстві. Формування позитивної фіскальної культури серед платників податків сприяє підвищенню рівня довіри до оподаткування, більш ефективному функціонуванню фіскальної системи та загальному благополуччю суспільства.

Фіскальна культура податківців вказує на рівень професійної етики, знань та підготовки фахівців з оподаткування. Це охоплює не лише їх технічні навички у сфері оподаткування, але й їхнє ставлення до громадян і підприємств, які вони обслуговують, а також їхню здатність взаємодіяти з громадськістю та іншими зацікавленими сторонами. До основних елементів фіскальної культури податківців можна віднести наступне: професійна етика, яка забезпечує чесність, прозорість та довіру в оподаткуванні; знання та компетентність задля забезпечення правильного застосування законів та надавання якісних консультацій; взаємодія з суб'єктами оподаткування; володіння інноваціями та сучасними ІТ-технологіями; громадянська спрямованість професійної діяльності. Взаємодія між податківцями та суб'єктами оподаткування, а також внутрішні принципи роботи фіскальної системи, визначають фіскальну культуру податківців та впливають на загальний рівень довіри до оподаткування в суспільстві.

Загалом, рівень фіскальної культури визначається збалансованою фіскальною політикою й ефективною взаємодією між платниками податків та податківцями та проявляється через наявність тіньової економіки й корупції в державі. Фіскальна культура як система переконань, цінностей і практик, пов'язаних із сплатою податків, має значущий вплив на рівень тінізації економіки. Оскільки тіньова економіка визначається рівнем економічних операцій, які не враховуються в офіційних податкових та статистичних звітах та не оподатковуються відповідно до законодавства, то є певні шляхи, якими фіскальна культура може впливати на цей процес:

1) Довіра до системи оподаткування. Якщо громадяни та підприємства вірять, що система оподаткування справедлива і ефективна, вони ймовірно більше схильні виконувати свої податкові зобов'язання. Зниження рівня корупції та підвищення довіри до фіскальних інституцій може сприяти зменшенню рівня тінізації в державі.

2) Податкова політика. Високі ставки податків або несправедливі системи оподаткування можуть стимулювати суб'єкти господарювання приховувати свій дохід або використовувати інші стратегії для уникнення податків.

3) Ефективність фіскальних процедур. Якщо процедури сплати податків складні або вимагають великих витрат часу, це може спонукати суб'єкти господарювання шукати шляхи уникнення податків.

4) Свідомість та освіта. Рівень фінансової освіти впливає на те, наскільки ефективно громадяни розуміють важливість сплати податків та наслідки їх ухилення від них.

5) Культурні та етичні чинники. Культурні аспекти, такі як ставлення до податків, загальна етика та суспільні норми, можуть впливати на рішення громадян і підприємств щодо виконання своїх податкових обов'язків.

6) Контроль та стримування. Рівень ефективності контролю за дотриманням податкових законів і наявність ефективних механізмів стримування можуть обмежити можливості ухилення від сплати податків.

Таким чином фіскальна культура є складною та багатогранною, і її вплив на рівень тінізації економіки залежить від численних різнопланових чинників. Оптимізація цих чинників може сприяти зменшенню тінізації та підвищенню ефективності фіскальної системи. Сьогодні фіскальна культура стає важливим чинником реалізації дефіскалізації, оскільки вона визначає ставлення суб'єктів оподаткування до податкової системи та їхню готовність виконувати свої податкові зобов'язання.

З іншої сторони, якщо акцентуватися на понятті фіскальної культури податківців то, можна констатувати, що взаємозв'язок між фіскальною культурою та рівнем корупції є значущим, оскільки обидві ці сфери взаємодіють і можуть впливати одна на одну. Основні аспекти, що пояснюють цей взаємозв'язок наступні:

1) Довіра та легітимність фіскальної системи. Фіскальна культура, яка сприяє довірі громадян до системи оподаткування та вважається справедливою, може зменшити спроби уникнення податків через корупційні шляхи. З іншого боку, корупція в податковій системі може підірвати довіру громадян і підприємств, знижуючи легітимність фіскальних інституцій.

2) Ефективність контролю та регулювання. Фіскальна культура може впливати на ефективність контролю за використанням бюджетних коштів і виявленням корупції в фіскальних процесах. Якщо існує висока культура відповідальності та обов'язковості, то ймовірність корупційних вчинків може зменшитися.

3) Підзаробіток та хабарі. Фіскальна культура може впливати на те, наскільки широко поширене є прийняття хабарів і бажання підзаробітків серед фіскальних працівників. Якщо в культурі поширено неприйняття корупції, то ймовірність ухилення від податків через корупційні схеми може знизитися.

4) Транспарентність і доступність інформації. Фіскальна культура, яка підтримує транспарентність та доступність інформації про фінансові процеси, може сприяти виявленню та припиненню корупційних практик. Недостатня прозорість може, навпаки, сприяти розвитку корупції.

5) Сприйняття податків як громадянського обов'язку. Фіскальна культура, яка підкреслює важливість сплати податків як громадянського обов'язку, може допомагати в протистоянні корупції. Громадяни, які вірять у справедливість і ефективність фіскальної системи, можуть бути більш схильні дотримуватися податкових законів.

Отже, фіскальна культура та корупція мають важливий взаємозв'язок, і вдосконалення фіскальної культури може бути ефективним інструментом для боротьби з корупцією в сфері оподаткування. Ключову роль у посиленні ролі фіскальної культури щодо детінізації економіки та протидії корупції у сучасному світі відіграють інформаційні технології та цифрові трансформації.

Цифровізація суттєво впливає на фіскальну культуру, змінюючи способи збору, обробки та аналізу фіскальної інформації. Вплив цифровізації на фіскальну культуру проявляється шляхом використання наступних інструментів:

1. Електронна звітність та сплата податків:

- Електронна Декларація та Подання: Цифровізація сприяє переходу від паперових до електронних систем подання податкових декларацій та інших документів, що полегшує процес звітності для платників податків та підвищує ефективність фіскальних органів.

- Електронна Сплата: Запровадження електронних платіжних систем дозволяє здійснювати безготівкові та безпечні транзакції, що сприяє зменшенню можливостей для недійсних операцій та покращує збір податків.

2. Автоматизація та штучний інтелект:

- Автоматизація Обробки Даних: Використання автоматизованих систем для обробки великих обсягів фіскальних даних допомагає швидше виявляти можливі порушення та недоліки у сплаті податків.

- Штучний Інтелект для Аналізу Даних: Впровадження штучного інтелекту у фіскальні системи дозволяє виявляти та прогнозувати зразки сплати податків, виявляти потенційні порушення та оптимізувати фіскальні процеси.

3. Електронні платіжні системи та фінансові технології:

- Мобільні Додатки та Електронні Гаманці: Використання мобільних додатків та електронних гаманців сприяє зручності в здійсненні платежів та спрощує взаємодію з фіскальними системами.

- Електронні Валюти та Криптовалюти: Зростання популярності електронних та криптовалют може викликати нові виклики та можливості для фіскальних систем, вимагаючи розробки нових підходів до збору податків.

4. Кібербезпека та захист даних:

- Захист Інформації: З розвитком цифрових технологій важливо забезпечити ефективний захист особистої інформації та фіскальних даних, щоб уникнути можливих кібератак та порушень безпеки.

- Етика та Правила Використання Даних: Важливо встановлювати етичні стандарти та правила використання фіскальних даних для забезпечення відповідального використання цифрових технологій.

Цифровізація великою мірою перетворює фіскальну сферу, поліпшуючи ефективність та прозорість, але вона також вимагає уваги до етичних та безпекових питань. Формування позитивної фіскальної культури в умовах цифрової трансформації є ключовим елементом успішної адаптації до нових реалій.

Наразі Державною податковою службою України розроблено мобільний застосунок «Моя податкова». Мобільний застосунок «Моя податкова» від ДПС доступний громадянам та може бути завантажений на телефони як на платформі Android, так і iOS.

Зокрема мобільний застосунок «Моя податкова» – простий і зручний інструмент для отримання електронних сервісів податкової служби громадянами, а також сплати податків з використанням запропонованих платіжних систем. Цей додаток має наступний інтерфейс: Розділ «Мої дані» мобільного застосунку, що містить інформацію про: адресу реєстрації та фактичне місце проживання; об'єкти оподаткування; обов'язок сплатити суму грошового зобов'язання (ППР); Розділ «Реєстри» надає можливість здійснити: пошук фіскального чека; пошук марки акцизного податку; переглянути дані реєстру платників ПДВ; переглянути дані реєстру страхувальників; переглянути дані реєстру платників єдиного податку. У Розділ «Послуги» можна здійснити: направлення запиту на отримання відомостей про суми виплачених доходів; подання Податкової декларації про майновий стан і доходи (податкова знижка); переглянути інформацію про стан розрахунків з бюджетом та сплатити податки. У розділі «Повідомлення» користувач може переглянути: квитанції; відомості з Державного реєстру фізичних осіб – платників податків про суми виплачених доходів та утриманих податків; інформацію з Державного реєстру фізичних осіб – платників податків про джерела/суми нарахованого доходу, утриманого та сплаченого податку та військового збору; листи контролюючого органу; інші повідомлення контролюючого органу. Мобільний застосунок і надалі доповнюватиметься новими можливостями відповідно до потреб платників податків.

Також, варто окремо зупинитися на можливостях застосування можливостей штучного інтелекту (далі ШІ), який може відігравати значну роль у розвитку та забезпеченні позитивної фіскальної культури, зокрема це: автоматизована обробка та аналіз великих обсягів даних, що дозволяє виявляти патерни та тренди в оподаткуванні, що сприяє ефективному прийняттю рішень; прогностичний аналіз з використанням алгоритмів машинного навчання для прогнозування зборів податків та інших фіскальних параметрів на основі ретроспективних звітних даних та перспективних економічних змін; виявлення порушень та оптимізація податків через виявлення потенційних порушень зі сплати податків та визначення можливих шляхів оптимізації податкових зобов'язань для підприємств та громадян; спрощення електронної звітності та документообігу за рахунок підвищення швидкості обробки фіскальної інформації та оперативності реагування на зміни; покращення взаємодії з платниками податків за рахунок підтримки автоматизованої системи зворотного зв'язку та взаємодії з платниками податків, що полегшує їхнє розуміння процесів та сприяє покращенню фіскальної культури; етичне використання даних за рахунок зменшення впливу людського фактору, що сприяє довірі та збільшує підтримку громадськості; оптимізація внутрішніх фіскальних процесів роблячи їх більш ефективними та зменшуючи можливі ризики помилок; забезпечення кібербезпеки фіскальних систем, виявляючи та усуваючи потенційні загрози безпеки даних. Загалом, використання ШІ в фіскальній сфері може сприяти покращенню ефективності, прозорості та довіри до оподаткування, що в свою чергу сприяє розвитку позитивної фіскальної культури в суспільстві.

Формування ефективної державної політики з розвитку фіскальної культури є ключовим завданням для забезпечення стійкості фінансової системи, збільшення доходів бюджету та сприяння справедливому розподілу податкового навантаження та вимагає стратегічних підходів до її реалізації. Нижче наведено основні стратегічні напрями формування державної фіскальної політики спрямованої на підвищення рівня фіскальної культури суспільства:

1. Інформаційна кампанія та освіта: здійснення широкомасштабних інформаційних кампаній для підвищення освіченості громадян щодо ролі податків та їх важливості для суспільства; забезпечення доступу до зрозумілої та доступної інформації про систему оподаткування, права та обов'язки платників податків.

2. Стимулювання добровільності та дотримання правил: впровадження заходів, які спрямовані на підвищення відчуття справедливості в оподаткуванні; винагородження платників податків за добросовісне виконання своїх фіскальних обов'язків.

3. Зменшення адміністративних бар'єрів: спрощення процедур сплати податків та подачі звітності для зменшення адміністративного тиску на платників; використання електронних технологій для автоматизації процесів та забезпечення прозорості.

4. Соціальна відповідальність: залучення бізнес-структур до соціально відповідальних ініціатив та проєктів, які сприяють розвитку суспільства; створення механізмів для перерозподілу частини прибутку компаній на розвиток освіти, охорони здоров'я та інших соціальних напрямків.

5. Законодавча реформа: аналіз та перегляд податкового законодавства з метою визначення та усунення можливих недоліків, які можуть сприяти негативним явищам в області фіскальної культури; розробка прогресивної податкової політики, яка стимулює підприємництво та економічний розвиток, забезпечуючи при цьому справедливий розподіл податкового тягаря.

6. Моніторинг та оцінка: впровадження системи моніторингу та оцінки рівня фіскальної культури з метою визначення ефективності заходів державної політики; регулярне проведення досліджень та аудитів для виявлення та вирішення проблем у сфері фіскальної культури.

7. Міжнародне співробітництво: обмін досвідом та найкращими практиками з іншими країнами з метою підняття рівня фіскальної культури; участь в міжнародних програмах та ініціативах, спрямованих на підвищення якості оподаткування та фіскальної дисципліни.

Отже, формування державної політики з розвитку фіскальної культури вимагає комплексного підходу, урахування різних соціальних, економічних та правових аспектів. Така політика спрямована на створення умов для високого рівня свідомості громадян та підприємств щодо їхніх фіскальних зобов'язань, що веде до покращення фінансової стабільності та розвитку економіки.

Висновки з даного дослідження та перспективи подальших розвідок. Таким чином зважаючи на вищевикладений матеріал можна узагальнити, що перспективи розвитку фіскальної культури включають широкий спектр можливостей та викликів, орієнтованих на поліпшення співпраці між громадянами та державою у справі сплати податків. Нижче наведено деякі ключові аспекти, які можуть визначати майбутнє розвитку фіскальної культури:

1. Використання ІТ та цифрова трансформація: запровадження та розвиток технологій, таких як електронна сплата податків, онлайн-сервіси та цифрові платформи, може покращити ефективність та доступність фіскальних послуг, сприяючи позитивному взаємодії між громадянами та державою.

2. Екологічна орієнтація та сталість: розвиток фіскальної культури може бути спрямований на стимулювання екологічної відповідальності через податкові заохочення та штрафи. Це може включати фіскальні інcentиви для сталого споживання та виробництва.

3. Розширення соціальних програм: розгортання фіскальних зусиль для підтримки соціальних програм та заходів, які забезпечують захист та підтримку різних категорій населення.

4. Глобальна співпраця та боротьба з ухилянням від податків: зміцнення міжнародної співпраці у справі боротьби з униканням податків та формування єдиної стратегії для протидії податковим паралельним структурам та офшорам.

5. Посилення економічної та фінансової освіти: вдосконалення програм економічної освіти та інформаційної грамотності для громадян, щоб сприяти кращому розумінню податкових питань та механізмів функціонування фіскальної системи.

6. Співпраця з громадськістю: залучення громадськості до процесів формування фіскальної політики та розширення комунікації між державою та громадянами для забезпечення більшого розуміння податкових зобов'язань та взаємодії.

7. Збереження фіскальної справедливості: забезпечення справедливого розподілу податкового тягаря та захисту від нерівностей у фіскальних системах.

8. Розширення системи соціального забезпечення: розробка та реформа систем соціального забезпечення для адаптації до змін у соціально-економічному середовищі та потребах суспільства.

Ці перспективи вказують на необхідність розвитку інноваційних підходів та стратегій для покращення фіскальної культури, щоб вона відповідала сучасним викликам і вимогам суспільства.

Таким чином формування державної політики з розвитку фіскальної культури вимагає комплексного підходу та співпраці між державними органами, громадськістю та експертами у галузі фінансів та соціології. Така політика сприяє підвищенню свідомості громадян, покращенню податкового клімату та забезпеченню стабільності фінансової системи країни.

Список використаних джерел:

1. James C. Scott Seeing Like a State: How Certain Schemes to Improve the Human Condition Have Failed. New Haven and London : Yale University Press. 1998. 464 p.
2. James C. Scott The Art of Not Being Governed: An Anarchist History of Upland Southeast Asia. Yale University Press. 2009. 416 p.
3. Jane Jacobs Systems of Survival: A Dialogue on the Moral Foundations of Commerce and Politics. New York: Random House, 1992. 236 p.
4. Stiglitz Joseph Globalization and Its Discontents. New York and London : Norton. 2002. 282 p.
5. Stiglitz Joseph The Price of Inequality. New York and London : W.W. Norton & Company. 2012. 523 p.
6. Stiglitz Joseph The Great Divide: Unequal Societies and What We Can Do About Them.. New York: W.W.Norton & Company. 2015. 384 p.
7. Daron Acemoglu, James A. Robinson. Why Nations Fail: the Origins of Power, Prosperity, and Poverty. New York : Crown Business. 2012. 529 p.
8. Alm J. & Torgler B. Do Ethics Matter? Tax Compliance and Morality *Journal of Business Ethics*. 2011. Vol. 101 (4). P. 635-651.
9. Alm J. What Motivates Tax Compliance? *Journal of Economic Surveys*. 2019. Vol. 33 (2). P. 353–388.
10. Сидорович О. Ю. Сутнісні характеристики податкової культури: інституціональний контекст. *Наукові праці НДФІ*. 2017. Вип. 1. С. 144–158.
11. Сушкова О. & Мельник Л. Систематизація наукових підходів до визначення сутності та змісту поняття «податкова культура». *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2021 № 1(25), 143–150. [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2021-1\(25\)-143-150](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2021-1(25)-143-150) <http://ppeu.stu.cn.ua/article/view/236051/234453>
12. Мельник, Л. О. Напрями формування податкової культури. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 26. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-26-37> URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/352/337>
13. Василенко А. В. Формування податкової культури в Україні. *Економічний вісник університету*. 2011. № 17/1. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/evu/2011_17_1/Vasilenko.pdf.
14. Ручкіна В. М. Формування податкової культури в Україні та аналіз її складових частин. *Економіка промисловості*. 2013. № 1–2 (61–62). С. 194–200.
15. Кирилов О. Д., Ткаличева Е. В. Проблеми формування податкової культури в Україні. *Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля*, 2008. URL: http://www.taxation.lg.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=112%3A2010-11-19-19-02-32&catid=41%3Ascientific-conference&Itemid=69.
16. Суббот А., Зикун Н., Жарова А. Формування податкової культури як завдання процесу модернізації ДПС України. *Науковий вісник ДПА України*. 2003. № 4. С. 62–69.
17. Денисова А.В., Слаблюк Н.С. Роль державної податкової служби України у формуванні податкової культури в державі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 3 С. 217–219. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-3/52> URL: http://www.lsej.org.ua/3_2020/54.pdf
18. Андрущенко В. Л., Тучак Т. В. Морально-етичні імперативи податків та оподаткування (західна традиція). К. : Алерта, 2013. 384 с.
19. Мельник П. В., Тарангул Л. Л., Варналії З. С. та ін. Податкова політика України: стан, проблеми та перспективи: монографія. Київ : Знання України, 2008. 190 с.
20. Синчак В. П. Податкова культура суспільства як чинник економічної компоненти національної безпеки *Університетські наукові записки*, 2017. № 62.

References:

1. James C. Scott (1998) Seeing Like a State: How Certain Schemes to Improve the Human Condition Have Failed. Yale University Press. 464 p.
2. James C. Scott (2009) The Art of Not Being Governed: An Anarchist History of Upland Southeast Asia. Yale University Press. 416 p.
3. Jane Jacobs (1992) Systems of Survival: A Dialogue on the Moral Foundations of Commerce and Politics. Vintage Books. New York. 236 p.
4. Stiglitz Joseph (2002) Globalization and Its Discontents. Norton. New York and London. 282 p.
5. Stiglitz Joseph (2012) The Price of Inequality. W.W. Norton & Company. New York and London. 523 p.
6. Stiglitz Joseph (2015) The Great Divide: Unequal Societies and What We Can Do About Them. W. W. Norton & Company. New York. 384 p.
7. Daron Acemoglu, James A. Robinson. (2012). Why Nations Fail: the Origins of Power, Prosperity, and Poverty. Crown Business. New York. 529 p.

8. Alm J. & Torgler B. (2011) Do Ethics Matter? Tax Compliance and Morality *Journal of Business Ethics*. Vol. 101 (4). P. 635–651.
9. Alm J. (2019) What Motivates Tax Compliance? *Journal of Economic Surveys*. Vol. 33 (2). P. 353–388.
10. Sydorovych, O. Yu. (2017). *Sutnisni kharakterystyky podatkovoi kultury: instytutsionalnyi kontekst* [Essential characteristics of tax culture: institutional context]. *Naukovi pratsi*, [Scientific works] (1), 144–158. [Ukraine]
11. Sushkova, O. & Melnyk, L. (2021) *Systematyzatsiya naukovykh pidkhodiv do vyznachennya sutnosti ta zmistu ponyattya «podatkova kultura»*. [Systematization of scientific approaches to determining the essence and content of the concept of "tax culture"]. *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnya*. [Problems and prospects of economics and management]. No. 1(25), 143–150. URL: <http://ppeu.stu.cn.ua/article/view/236051/234453> [Ukraine]
12. Melnyk, L. O. (2021) *Napryamy formuvannya podatkovoi kultury* [Directions of formation of tax culture]. *Ekonomika ta suspilstvo*. [Economy and society]. Issue 26. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-26-37>. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/352/337> [Ukraine]
13. Vasylenko, A. V. (2011) *Formuvannya podatkovoi kultury v Ukraini* [Formation of tax culture in Ukraine]. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/evu/2011_17_1/Vasilenko.pdf [Ukraine]
14. Ruchkina, V. M. (2013) *Formuvannya podatkovoi kultury v Ukraini ta analiz yiyi skladovykh chastyn* [Formation of tax culture in Ukraine and analysis of its constituent parts]. *Ekonomika promyslovosti* [Economy of industry]. No. 1–2 (61–62). P. 194–200. [Ukraine]
15. Kyrylov, O.D. & Tkalycheva, E.V. (2008). *Problemy formuvannya podatkovoi kultury v Ukraini* [Problems of formation of tax culture in Ukraine]. *Skhidnoukrayinskyi natsionalnyi universytet im. V. Dalya* [Eastern Ukrainian National University named after V.Dalya] URL: http://www.taxation.lg.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=112%3A2010-11-19-19-02-32&catid=41%3Ascientific-conference&Itemid=69. [Ukraine]
16. Subbot, A.; Zykun, N. & Zharova, A. (2003) *Formuvannya podatkovoi kultury yak zavdannya protsesu modernizatsiyi DPS Ukrainy*. [Formation of tax culture as a task of the modernization process of the DPS of Ukraine]. *Naukovyy visnyk DPA Ukrainy* [Scientific Bulletin of the DPA of Ukraine]. No. 4. P. 62–69. [Ukraine]
17. Denisova, A.V. & Slablyuk, N.S. (2020) *Rol derzhavnoi podatkovoi sluzhby Ukrainy u formuvanni podatkovoi kultury v derzhavi* [The role of the State Tax Service of Ukraine in the formation of tax culture in the country]. *Yurydychnyy naukovyy elektronnyy zhurnal* [Legal scientific electronic journal]. No. 3, pp. 217–219. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-3/52> URL: http://www.lsej.org.ua/3_2020/54.pdf [Ukraine]
18. Andrushchenko, V. L. & Tuchak, T. V. (2013) *Moralno-etychni imperatyvy podatkiv ta opodatkovannya (zakhidna tradytsiya)*. [Moral and ethical imperatives of taxes and taxation (Western tradition)]. *Alerta*. Kyiv. 384 p. [Ukraine]
19. Melnyk P.V.; Tarangul L.L.; Varnalii Z.S. & others. (2008) *Podatkova polityka Ukrainy: stan, problemy ta perspektyvy: monohrafiya* [Tax policy of Ukraine: state, problems and prospects: monograph]. Knowledge of Ukraine. Kyiv. 190 p. [Ukraine]
20. Sinchak, V. P. (2017) *Podatkova kultura suspilstva yak chynnyk ekonomichnoyi komponenty natsionalnoi bezpeky* [Tax culture of society as a factor of the economic component of national security]. *Universytetski naukovyi zapysky* [University scientific notes]. No. 62, pp. 218–230. URL: <http://old.univer.km.ua/visnyk/1730.pdf> [Ukraine]